

Kääntämisen arviointi työelämässä ja koulutuksessa¹

Kalle Konttinen & Outi Veivo
Turun yliopisto, Kääntämisen ja tulkkauksen keskus

Abstract

The paper presents an overview of assessment and revision in the field of translation, particularly in the contexts of professional translation and translator training. Central elements and aspects of assessment and revision are discussed, including equivalence-based and functional theoretical frameworks, potential objects of assessment, such as the institutional organization of translation, the translation process, the translator and the translation, and, finally, the stages and methods of assessment. In conclusion, some trends in assessment that seem to be present in the translation market and translator training are outlined and some tentative recommendations for assessment in translator training are given.

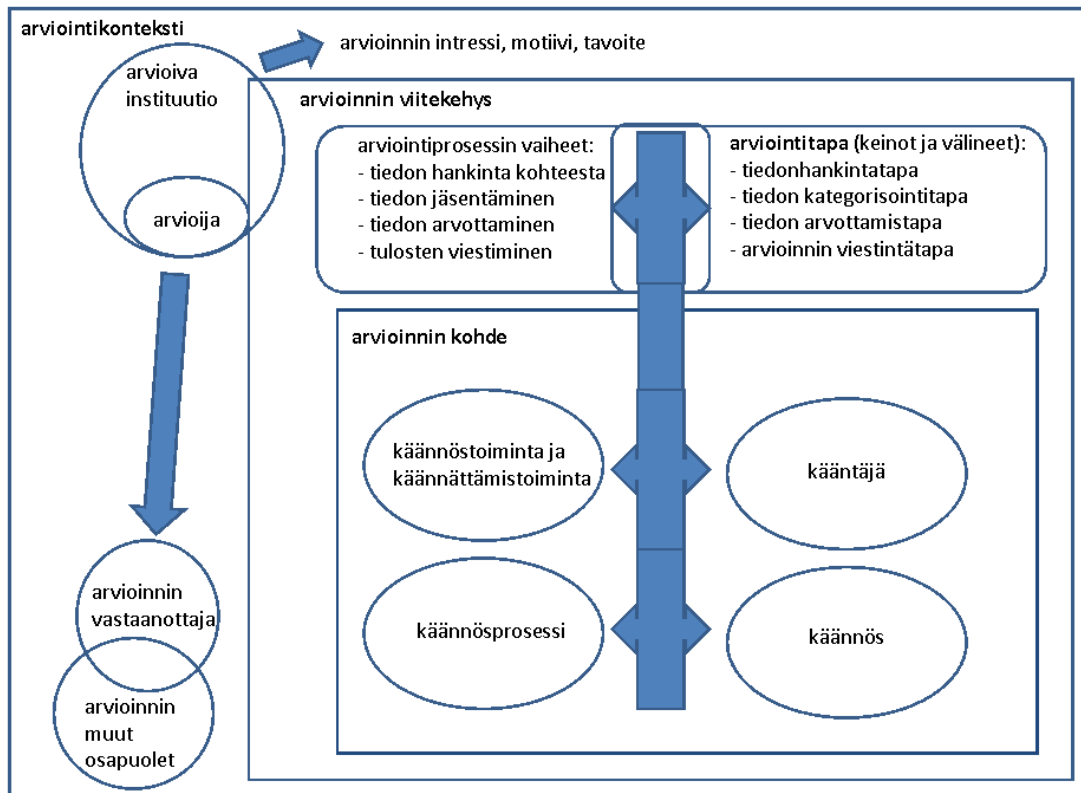
1 Johdanto

Arviointi on tavoitteistaan ja ehdoistaan käsin ohjautuvaa toimintaa, joka toistuessaan ja institutionalisoituessaan saa vakiintuneita muotoja. Ajan myötä arviointiympäristöt kuitenkin muuttuvat, ja siksi arvioinnin käytäntöjä on väliin tarkistettava.

Kääntämisen alan työelämän ja koulutuksen arviointikäytäntöjen suhde on vuorovaikutteinen: toisaalta työelämän käytännöt ovat ottaneet vaikutteita koulutuksesta, jossa arviointi on aina ollut keskeisessä asemassa ja siksi muodoiltaan pitkälle kehittyntä, toisaalta taas koulutus joutuu heijastelemaan työelämässä tapahtuvia muutoksia myös arvioinnin osalta, jos se haluaa valmistaa opiskelijoita alusta lähtien päteviksi työelämän toimijoiksi. Samalla kuitenkin koulutuksella ja ennen kaikkea sen taustana toimivalla tutkimuksella on mahdollisuus antaa työelämälle arvioinninkin osalta uudistavia virikkeitä ja tarvittaessa myös esittää työelämän arviointikäytännöistä kriittisiä kantoja.

Jotta työelämän ja koulutuksen arvioinnin nykykäytäntöihin, muutossuuntauksiin ja muutostarpeisiin voitaisiin ottaa järkevästi kantaa, aihepiiristä tarvitaan enemmän tutkimusperäistä empiiristä tietoa kuin tällä hetkellä on tarjolla, mutta jo arvioinnin käsitteistön järjestäminen ja sovittaminen juuri kääntämisen alan tarpeisiin asettaa omat haasteensa. Tarkoituksemme onkin seuraavassa jäsentää käsitteellisesti kääntämisen alan arvioinnin kenttää. Käytämme käsitettä **arviointi** laajassa merkityksessä, joka kattaa arviointikohteen arvon toteamisen ohella myös kohdetta muuttavat toimenpiteet. Näin käsitteen piiriin kuuluu ensinnäkin **tarkastaminen**, jonka yhteydessä todetaan kohteen laatu sanallisena arviona tai numeerisena arvosanana (*assessment, evaluation*). Toisaalta käsite kattaa myös käännöksen **tarkistamisen**, jossa tarkistajan tekstistä tai tekstikohdasta tekemä arviointi näkyy ensisijaisesti tekstiin tehtynä muutoksena tai muutosehdotuksena ja vasta toissijaisesti – jos laisinkaan – sanallisena tai numeerisena arviona (*revising*).

Kuva 1. Arvioinnin keskeiset tekijät

Arviointi on asian, ilmiön tai toimenpiteen arvon määrittämistä suhteessa arvioinnin kriteeriin, julkilausuttuun arvoon, johon arviointitulanteessa vedotaan. Kohteen, kriteeristön ja arviointitavan valinta juontuvat viime kädessä arvioinnin intressistä ja motiiveista. (Arviointisanasto².) Eri konteksteissa arvioinnin keskeiset tekijät ovat erilaisia, ja niinpä tällöin arviointitavatkin poikkeavat toisistaan. Tekijät voidaan jäsentää kuvassa 1 esitetyllä tavalla. Käsittelemme näistä tarkemmin aihepiirejä **arviointikonteksti**, **arviointin viitekehys**, **arviointin kohde** ja **arviointitapa**.

2 Arvioinnin kontekstit

Kääntämisen arviointia tehdään monissa erilaisissa konteksteissa. Martínez Melis & Hurtado Albir (2001) jakavat kontekstit kolmeen: julkaistujen käännösten arviointi, ammattikäntäjien työn arviointi sekä arviointi kääntäjänkoulutuksessa. Julkaistujen käännösten arvioinnilla he tarkoittavat lähinnä kaunokirjallisten tekstien julkista arviointia, mutta tämä konteksti voidaan käsittää laajasti koskemaan kaikkea julkisilla foorumeilla tapahtuvaa käännöskritiikkiä, oli kyse sitten sanomalehdistä, kirjallisuus- tai ammattijulkaisuista.

Kääntämisen arviointi tutkimuksessa voidaan erottaa omaksi kontekstikseen, koska se ei ole suurelle yleisölle suunnattua vaan lähinnä tieteenalojen – käännöstiede tai kirjallisuustiede – sisällä tapahtuvaa keskustelua kääntämisestä. Perinteisessä käännöskritiikissä kohteena on yksi käännös, vertailevassa käännöstutkimuksessa useampia käännösversioita, joita verrataan lähdetekstiin. Tavoitteena on osoittaa käännöksen ansiot ja puutteet sekä joskus myös tehdä muutosehdotuksia. Arviointikriteerit ovat sidoksissa kirjallisuuden konventioihin ja vallitsevaan kääntämisenäkemykseen. (Mts.: 273.)

Valtaosa käytännön arviointityöstä tehdään työelämässä ja koulutuksessa. Työelämässä arviointi liittyy toimintoihin **laadun arviointi** (*quality assessment*) tai **laadun valvonta** (*quality control*). Näistä ensimmäinen on luonteeltaan kehittävä, sillä tavoitteena on parantaa käännösten laatua sekä mahdollisesti kehittää kääntäjää, käännösprosessia tai käännöstoimintaa laajemmin. Laadun valvonta taas on luonteeltaan toteavaa, se kuuluu osana kaikkiin teollisiin tuotantoprosesseihin ja siten kasvavassa määrin myös käännättämistoimintaan. Tavoitteena on kontrolloida sitä, täyttääkö käännös tuotteen sille asetetut laatuvaatimukset.

Koulutuksessa toteavaa arviointia on opiskelijoiden valinta, karsiminen tai asettaminen keskinäiseen järjestykseen. Tällöin arviointia tehdään ennen kaikkea koulutusjärjestelmää, ei opiskelijaa itseään varten. Opiskelijan kannalta taitoja ja menetelmiä kehittävä arviointi onkin usein paljon merkittävämpää. Silloin palautetta annetaan käännösprosessin ollessa vielä meneillään, jotta hän voi muokata tekstiään ja oppia virheistään.

Arviointitavan valinta on niin koulutuksessa kuin työelämässäkin sidoksissa toiminnan kannattavuuteen: arviointiin kuluvan ajan ja resurssien on oltava suhteessa siitä saatavaan hyötyyn.

Kääntämisen arviointia tehdään myös kaikissa niissä tilanteissa, joissa kääntämiselle, käännökselle, kääntäjälle tai käännöstoiminnalle haetaan julkista tunnustusta nostamalla esille erityisen päteviä kääntäjiä (palkinnot) tai käännöspalveluorganisaatioita (laadunvarmistukseen liittyvä sertifiointi) tai valitsemalla karsinnan kautta esillä pidettävien joukkoon, esimerkiksi kääntäjien ammattijärjestöön tai käännöspalveluorganisaatioiden järjestöön, vain sellaisia, jotka täyttävät tietyt kriteerit (akkreditointi).

Myös valtiovalta toimii kääntämisen alalla arvioivana portinvartijana ylläpitämällä kääntäjien auktorisointijärjestelmiä, joiden tarkoitus on taata virallisiin ja virallisuonteisiin asiakirjoihin kohdistuvan käännöstoiminnan luotettavuus (Hietanen 2005). Mainittujen kontekstien lisäksi voidaan vielä mainita marginaalisina myös arviointitilanteet, joissa oikeusistuin ottaa kantaa käännöksen oikeellisuuteen (Holz-Mänttari 1987) tai joissa virallinen kääntäjä todistaa oikeaksi toisen tekemän käännöksen (Hietanen 2005: 61).

Keskitymme tässä artikkelissa työelämässä ja koulutuksessa tehtävään arviointiin. Tukena käytämme KäTu 2008 -symposiumin arviointityöpajan yhteydessä tekemääme kyselyä³, jossa työpajan osallistujilta kysyttiin: 1) Minkälaisissa tilanteissa he olivat olleet tekemisissä arvioinnin kanssa ja mikä oli ollut arvioinnin tarkoitus?, 2) Minkälaisiin suorituksen tai sen lopputuloksen ominaisuuksiin arviointi oli kohdistunut ja millai-

sia arviointitapoja oli käytetty?, 3) Minkälaisiin kriteereihin arviointi oli perustunut? sekä 4) Minkälaiset seikat olivat osoittautuneet arvioinnissa ongelmallisiksi ja minkälaista on onnistunut arviointi?

3 Arvioinnin viitekehykset

Arviointi on aina sidoksissa johonkin teoreettiseen tai esiteoreettiseen viitekehykseen.

”Evaluating the quality of a translation presupposes a theory of translation. Thus different views of translation lead to different concepts of translational quality, and hence different ways of assessing it” (House 1997: 1).

Kategoriat, joiden avulla erotetaan lähtötekstistä ominaisuuksia arvioinnin kohteeksi, ovat operationalisoiteja teoreettisista käsitteistä, jotka katsotaan arvioinnin tarkoituksen, arviointikontekstin ehtojen ja arviointikohteen luonteen kannalta merkityksellisiksi. Arvioinnissa otetaan siis aina kantaa käsitteiden **kääntäminen**, **käännös** tai **käännöstaito** merkitykseen.

3.1 Ekvivalenssiiperustaiset ja funktionaaliset viitekehykset

Arvioinnin viitekehyksenä käytettäviä teorioita voidaan ryhmitellä kysymällä: 1) Mikä on teorian kanta lähtötekstin asemaan käännöstyön ohjaustekijänä?, 2) Mikä on kanta tekstinulkoisten tekijöiden merkitykseen kääntämisestä ohjaavina ja käännöksen ominaisuuksiin vaikuttavina tekijöinä? sekä 3) Mikä on kanta rajanvetoon käännöksen ja eikäännöksen käsitteiden välillä? Näin erottuu kaksi arviointimallien pääryhmää, joita Lauscher (2000) kutsuu **ekvivalenssiiperustaisiksi** (*equivalence-based*) ja **funktionaaliksi** (*functional*) lähestymistavoiksi⁴.

Ekvivalenssiteorioissa määritellään kääntämisen pyrkimykseksi tuottaa lähtöteksti uudelleen niin tarkasti kuin mahdollista, samalla kun tunnustetaan, että vastaavuutta on mahdotonta saavuttaa kaikilla tasoilla yhtä aikaa (mts.: 151). Esimerkiksi Katharina Reißin ekvivalenssiiperustaisessa arviointimallissa käännös on onnistunut, jos siinä on saavutettu optimaalinen vastaavuus:

”...die zielsprachliche 'Entsprechung' ist als optimal äquivalent zu betrachten, wenn sie nach Maßgabe des sprachlichen und situationellen Kontextes, der Sprach- und Stilebene, der Intention des Autors etc. ausgewählt ist und im Sprachsystem der Zielsprache die gleiche 'Wertigkeit' besitzt wie die ausgangssprachliche Einheit in der Ausgangssprache” (Reiß 1971: 12).

Arvioinnin lähtökohtana ovat siis lähtötekstin ominaisuudet. Reiß on luonnollisesti tietoinen siitä, että lähtötekstin perusteella laadittavan tekstin käyttötarkoitus voi poiketa lähtötekstin käyttötarkoituksesta ja että tekstinulkoiset tekijät voivat aiheuttaa perusteltuja poikkeamia lähtötekstistä:

”Wo immer die Übersetzung einem nicht originalimmanenten Zweck dient, entfernt sie sich vom Ideal der Übersetzung im strengen Sinn, sei es nun, daß die Übertragung aus künstlerischer (z.B. beim 'Formentausch': Dramatisierung von epischen Stoffen, Prosaübertragungen dramatischer Werke etc.), päda-

gogischer (Schulausgaben, Interlinearversionen) oder merkantiler (Rohübersetzungen, Adaptationen) Absicht erfolgt” (mts.: 90–91).

Lähtötekstistä poikkeava kääntäminen ei Reißin mukaan kuitenkaan kuulu hänen käännöskritiikkimallinsa piiriin, vaikka tällaisia tekstejä on tietysti muutoin mahdollista arvioida:

”Es mag dahingestellt bleiben, ob man die Anerkenntnis dieser funktionalen Kategorie als Beeinträchtigung der Übersetzungskritik einschätzen soll. Als Beschneidung der Möglichkeit sachgerechter Kritik überhaupt dürfte sie indessen kaum anzusehen sein, höchstens als eine Grenze der *Übersetzungskritik*” (mts.: 90).

Reiß vetää siis rajan käännöksen ja ei-käännöksen välille ja määrittää mallinsa koskemaan vain varsinaista kääntämistä.

Myös Juliane Housen (1997) lingvistinen käännösten arviointimalli kuuluu ekvivalenssiperustaisten arviointimallien joukkoon, kuten käy ilmi hänen esittämästään kääntämisen määritelmästä:

”...translation is the replacement of a text in the source language by a semantically and pragmatically equivalent text in the target language” (mts.: 31).

House tosin käyttää käännöksen laadun arviointimallissaan funktion käsitettä merkityksessä ”...the application or use which the text has in the particular context of situation” (mts.: 36), mutta hänen mallissaan funktion oletetaan käyvän ilmi tekstin kielellisistä ilmaisukeinoista (Lauscher 2000: 154). Näin funktio näyttäisi olevan Housella tekstinsisäisiä ilmiöitä kuvaava käsite.

Funktionaaliseksi teorioiksi laskettavissa translatorisen toiminnan teoriassa (Holz-Mänttari 1984) ja skopos-teoriassa (Reiß & Vermeer 1984; Nord 1988) tekstin funktio on tekstinulkoisten tekijöiden perusteella tai tekstinsisäisten ja tekstinulkoisten tekijöiden vuorovaikutuksessa määrittyvä ilmiö. Lähtöteksti ei ole ainoa ja ensisijainen kääntämistä ohjaava tekijä, vaan myös tekstinulkoisten tekijöiden (tavoite, vastaanottotilanteen ehdot jne.) vaikutus otetaan huomioon. Funktionaalisisä lähestymistavoissa rajanvetoa kääntämisen ja ei-kääntämisen välillä pidetään merkittävänä kysymyksenä vain sikäli kuin käännöstilanteen osapuolten kääntämiskäsitys vaikuttaa käännökselle asetettaviin odotuksiin. Lisäksi korostetaan, että kääntämisen ja ei-kääntämisen raja on eri aikoina vedetty eri tavoin.

3.2 Viitekehysten valinnan perusteet ja seuraukset

Käännösteoreettinen viitekehys vaikuttaa siis arviointiin, ja toisaalta arviointikonteksti määrää, minkälainen viitekehys kyseiseen arviointikäyttöön soveltuu.

Ekvivalenssiin perustuvat viitekehukset näyttäisivät ensi katsomalta tarjoavan selkeämmän ja objektiivisemmän arviointimallin kuin funktionaalisiin teorioihin perustuvat viitekehukset. Lähtötekstiin perustuva arviointi on helpompi toteuttaa ja perustella

kuin sellainen arviointi, jossa otetaan huomioon useiden eri suuntiin vaikuttavien tekstin sisäisten ja tekstinulkoisten ohjaustekijöiden vaikutus.

“For many types of texts, both vocative and informative, an important element of their appropriateness or ‘fitness for purpose’ will be extrinsic – whether they are effectively usable by their consumers/readers in pursuit of their purpose. Since the establishment of such extrinsic standards of translation quality is elusive, a common tendency is to take a narrower view, focusing on intrinsic characteristics of translated texts and on errors committed in translation as a way of measuring quality” (Secară 2005: 39).

Vaikka ekvivalenssimallin yksinkertaisuus ja lähtötekstisidonnaisuus on arvioinnin kannalta suuri etu, on kuitenkin kysyttävä, kuinka realistisen kuvan malli antaa siitä, mitä käännösprosessissa tapahtuu ja mitkä ohjaustekijät käännöksen ominaisuuksiin vaikuttavat. Jos kääntäjä on perustanut ratkaisunsa tekijöille, jotka eivät ole suoraan johdettavissa lähtötekstin ominaisuuksista, ekvivalenssiin perustuva arvio ei pysty ottamaan kantaa tällaisten ratkaisujen onnistuneisuuteen, vaan ne tuomitaan poikkeamiksi lähtötekstistä ja siten virheiksi. Viime kädessä ratkaisevaa on kuitenkin kääntäjän ja arvioijan viitekehysten suhde: Jos kääntäjä – ääritapauksessa automaattinen käännösohjelma – on tehnyt käännöksensä ekvivalenssiviitekehyksessä, käännöstä on luontevaa myös arvioida ekvivalenssiviitekehukseen perustuvalla arviointimallilla. Jos taas kääntäjä on laatinut käännöksensä funktionaalisen viitekehysten varassa, arviointimallissakin olisi syytä ottaa huomioon samat tekstinulkoiset ohjaustekijät. Lopulta on tietysti mahdollista ja tarpeellista arvioida myös tehdyn viitekehysvalinnan mielekkyyttä kyseisessä kontekstissa.

4 Arvioinnin kohteet

Kääntämisen alalla arviointi voi kohdistua moniin erilaisiin kohteisiin ja joskus sama arviointi kattaa näistä kohteista useampia yhdellä kertaa. Kohteena voi olla 1) organisaation tai yksilön käännös- ja käännättämistoiminta, 2) kääntäjä, 3) käännösprosessi tai 4) käännös. Oma erityisalueensa, johon tässä ei tarkemmin keskitytä, on automaattisten tietokonekäännösjärjestelmien ja niiden tuottamien käännösten arviointi.

4.1 Käännöstoiminta ja käännättämistoiminta

Laajin kokonaisuus, johon arviointi voi kohdistua, on käännöspalveluja toimittavan organisaation käännöstoiminta tai käännöspalveluja tilaavan organisaation käännättämistoiminta. Esimerkiksi käännöstoimistossa nämä toiminnan lajit kulkevat usein rinnakkain: asiakkaaseen nähden se harjoittaa vakituisten kääntäjiensä varassa käännöstoimintaa ja alihankkijana toimivan käännöstoimiston tai freelance-kääntäjän suhteen se harjoittaa käännättämistoimintaa. Käännös- ja käännättämistoimintaa arvioidaan nykyään myös standardien ohjaamana käännöspalveluyritysten sertifiointin yhteydessä. Käännöspalveluorganisaatio voi noudattaa kääntämisen alan standardeja itsenäisesti ilman ulkopuolista arviointia, mutta standardointihankkeeseen voi liittyä myös ulkopuolisen arvioijan suorittama auditointi ja sertifiointi.

Kääntämisen alalla standardointimenettelyjä ovat olleet yleisluontoisemmat ISO 9000-sarjan standardit (Samuelsson-Brown 2006) sekä nykyään myös erityisesti kääntämisen alaa varten laaditut standardit. Saksassa oli aiemmin käytössä kääntämisen alan kansallisena standardina DIN 2345, Italiassa UNI 10574 ja Itävallassa Önorm D 1200/1201. Nyttemmin nämä standardit on korvannut eurooppalainen standardi EN 15038:2006, joka on julkaistu myös suomeksi nimellä SFS-EN 15038 (Suomen Standardoimisliitto 2006). Yhdysvalloissa kääntämisen alan laatustandardina on käytössä ASTM F2575 - 06 Standard Guide for Quality Assurance in Translation. Edellä mainitut standardit keskittyvät käännöstoiminnan ja käännättämistoiminnan järjestelyjen arviointiin, eivät kääntäjän, käännösprosessin tai käännöksen arviointiin.

4.2 Kääntäjä

Kääntäjän arviointi on keskeistä niin koulutuksessa kuin työelämässäkin. Koulutus kontekstissa käännöstaitoa arvioidaan ensinnäkin siksi, että arvio auttaa opiskelijaa tiedotamaan osaamisensa tason ja tunnistamaan kehittämistarpeita. Opettajalle arviointi antaa mahdollisuuden toteuttaa arviointitiedon varassa pedagogisia interventioita, jotka kehittävät arvioitavan käännöstaitoa. Toiseksi arviointi antaa tiedon opiskelijan saavuttamasta käännöstaidon tasosta. Työelämän kontekstissa kääntäjään kohdistuva arviointi voi liittyä kääntäjän rekryointiin, kääntäjän valintaan tiettyä tehtävää varten tai kääntäjän työpanoksen määrän ja laadun seurantaan. Arvioitavia ominaisuuksia voivat olla varsinaisen käännöstaidon ohella myös työteho, työsuorituksen laatu, yhteistyökyky, motivaatio sekä muut työsuorituksen kannalta olennaiset ominaisuudet.

Käännöstaidon arvioiminen perustuu käsitykseen siitä, mitä tämä arvioitava taito tai kompetenssi on. Kääntäjän kompetenssi on ensinnäkin mahdollista määrittellä barcelonalaisen PACTE-tutkimusryhmän tapaan laajaksi ja moniulotteiseksi multikompetenssiksi, joka käsittää useita erilaisia taitoalueita: *bilingual*, *extra-linguistic*, *translation knowledge*, *instrumental* ja *strategic sub-competence*. Näiden taitoalueiden lisäksi PACTE-malliin kuuluu vielä kääntäjän kognitiivisia ja psykomotorisia ominaisuuksia kuvaavia elementtejä, joita kutsutaan nimellä *psycho-physiological components*.

”The bilingual sub-competence is made up of pragmatic, socio-linguistic, textual and lexical-grammatical knowledge in each language. The extra-linguistic sub-competence is made up of encyclopaedic, thematic and bicultural knowledge. The translation knowledge sub-competence is knowledge of the principles that guide translation (processes, methods and procedures, etc.) and the profession (types of translation briefs, users, etc.). The instrumental sub-competence is made up of knowledge related to the use of documentation sources and information technologies applied to translation. The strategic sub-competence is the most important, as it is responsible for solving problems and the efficiency of the process. It intervenes by planning the process in relation to the translation project, evaluating the process and partial results obtained, activating the different sub-competencies and compensating for deficiencies, identifying translation problems and applying procedures to solve them. The psycho-physiological components are cognitive and behavioural (memory, attention span, perseverance, critical mind, etc.) and psychomotor mechanisms.” (Beeby ym. 2005: 610.)

Toinen mahdollisuus on rajata kääntäjän kompetenssin käsite mahdollisimman kapeaksi, jotta se kuvaisi sitä, mikä on kääntämiselle ominaisinta. Pym (2003: 489) esittää tällaisen minimalistisen määritelmän:

”The ability to generate a series of more than one viable target text (TT1, TT2, TTn) for a pertinent source text (ST); The ability to select only one viable TT from this series, quickly and with justified confidence.”

Kyselyvastaukset näyttäisivät heijastelevan käsitystä käännöskompetenssista multikompetenssina, tai ehkä vastaajat mielsivät käännöstaidon ytimen itsestään selväksi kääntämisen edellytykseksi, sillä keskeisinä kääntäjän ominaisuuksina mainittiin juuri kääntämisen tuki- ja oheistaidot sekä kääntäjän yleiset ominaisuudet opiskelijana ja työntekijänä:

- ymmärrys- ja tulkintakyky,
- tiedonhakutaito, perustelutaito,
- toisen tekemän käännöksen arviointikyky,
- (opiskelijan) tuntiaktiivisuus,
- tiimityötaidot, työteho,
- sovitun aikataulun pitäminen,
- tavoitettavuus
- yhteydenpitokyky.

4.3 Käännösprosessi

Vaikka käännösprosessia on aktiivisesti tutkittu jo yli 20 vuoden ajan, siitä on edelleen vaikea saada pätevää tietoa riittävän yksinkertaisin ja taloudellisin menetelmin. Siksi itse prosessin arviointi on koulutuksen ja työelämän kontekstissa melko vähäistä.

Kyselyvastauksissa prosessin arviointi tuli esille lähinnä koulutus kontekstin vastauksissa, ja niissä todettiin arvioinnin tietolähteinä käytettävän kääntäjän käännöskommentteja ja käännöspäiväkirjoja. Käännösprosessin kuvaamisen ja arvioinnin vaikeutta heijastanee sekin, että vastauksissa todettiin lähinnä seikkoja, jotka kääntäjän tulisi ottaa prosessissa huomioon. Ainoat varsinaisiin prosessin ominaisuuksiin liittyvät maininnat koskivat suorituksen nopeutta ja taloudellisuutta.

Kyselyssä keskeisinä pidettyjä käännösprosessin ominaisuuksia olivat:

- toimeksiannon noudattaminen
- käyttötarkoituksen huomioiminen (kohderyhmä ja viestintätilanne)
- välityskanavan laatukriteerien noudattaminen
- lisäohjeiden huomioiminen (esim. merkkirajoitukset)
- teknisten laatuvaatimusten huomioiminen (työvälineet, tiedostomuoto, asetelut)
- suorituksen nopeus ja taloudellisuus.

4.4 Käännös

Käännös on arvioinnin ilmeisin kohde, ja muita kohteita kuten kääntäjää ja käännösprosessia arvioidaan pitkälti käännöksestä tehdyn arvion perustalta. Kyselyssä keskeisiksi käännöksen ominaisuuksiksi osoittautuivat:

- toimivuus viestintätehtävässä
- vastaavuus
- tekstin tyyli ja rekisteri
- kielinormit (syntaksi, morfologia, oikeinkirjoitus)
- tekstilajikonventioiden noudattaminen
- tekstilingvistiset tekijät (koheesio, koherenssi, looginen eteneminen)
- tarpeelliset lisäykset ja selvennykset
- termistö (oikeellisuus, vakiintuneisuus, yhtenäisyys, asiakasspesifisyys)
- ilmaisujen idiomaattisuus
- kollokaatioiden sopivuus
- numerojen ja lukujen oikeellisuus.

5 Arviointitapa

Arvioijan ja arvioitavan välillä on aina valtasuhde. Opettaja, esimies tai tarkastaja on arvioijana auktoriteettiasemassa, samoin valtaa on asiakkaalla tai käyttäjällä, jos hän on arvioijan roolissa käännöspalvelun ostajana tai palautteen antajana. Vertaisarvioinnissa valtaa käyttää arvioija, joka on arvioitavan kanssa hierarkiassa samalla tasolla. Myös itsearvioinnissa voi olla mukana valtasuhde, jos arvioinnista tulee raportoida.

Valittu arviointitapa vaikuttaa siihen, mitä arvioinnin kohteesta havaitaan ja millaisena kohde nähdään. Arviointitavalla tarkoitamme tässä keinoja ja välineitä, jotka liittyvät arviointitiedon käsittelyyn arviointiprosessin eri vaiheissa: 1) tiedonhankintatapa, 2) tiedon kategorisointitapa, 3) tiedon arvottamistapa ja 4) tulosten viestintätapa.

5.1 Tiedonhankintatapa

Ensimmäinen vaihe arviointiprosessissa on tiedon hankkiminen arvioitavasta kohteesta. Käännöskoe, näytekäännös tai näyteportfolio ovat välineitä, joilla saadaan tietoa kääntäjästä tai käännöksestä. Niitä käytetään sekä koulutuksessa että työelämässä. Kääntäjästä voidaan rekrytointitilanteessa hankkia tietoa myös haastattelemalla. Vakituisten kääntäjien työpanoksesta ja työn laadusta puolestaan hankitaan tietoa esimerkiksi tilastoimalla käännetyn tekstin määrää tai seuraamalla käännösten laatua pistokokein.

Työelämäkontekstissa hankitaan tietoa käännöksen laadusta myös tekstinäytteiden avulla. Tällöin näytteen perusteella tehty arvio yleistetään koskemaan koko käännöstä. Tällainen arviointijärjestelmä on mm. The Canadian Language Quality Measurement Sys-

tem, Sical, jota käytettiin The Canadian Government's Translation Bureauissa 1986–1994 ja jossa arviointiyksikkönä käytettiin 400 sanan näytettä. (Williams 1989 ja 2001.)

Käännösprosessista ja samalla myös kääntäjästä voidaan saada tietoa seuraavilla tavoilla: tarkkailu, videointi, think-aloud-protokollat, käännös, muistiinpanot, käännöskomentit, käännöspäiväkirja tai tietokoneohjelmat (esim. Translog). Kääntäjän tuottamaa kirjallista aineistoa lukuun ottamatta tällaisten aineistojen analyysi vie kuitenkin niin paljon aikaa, että ne eivät sovellu arvioinnin perustaksi koulutus- tai työkontekstissa, vaikka ne tutkimuskontekstissa käyttökelpoisia ovatkin.

Kyselyssä mainittiin seuraavat tiedonhankintatavat:

- käännöskoe
- ryhmäkäännökset
- käännöspäiväkirja
- pistokoearviointi.

5.2 Tiedon kategorisointitapa

Toinen vaihe arviointiprosessissa on kohteesta hankitun tiedon kategorisointi. Tähän vaiheeseen liittyy ensinnäkin valinta **holistisen** eli kokonaisvaltaisen tai **analyttisen** eli kohteen ominaisuuksia erottelevan arvioinnin välillä. Käännösten arvioinnissa käytetään usein analyttistä arviointia, jossa erotetaan toisistaan ainakin merkitys ja muoto.

Toinen tiedon jäsentämiseen liittyvä keskeinen jaottelu on valinta **kriteeriperusteisen** ja **virhekeskeisen** arvioinnin välillä. **Kriteeriperusteisessa** arvioinnissa valitaan ja määritellään ennalta kriteerit, joiden perusteella kohdetta arvioidaan. Jos kriteereitä on vain yksi, on kyse holistisesta arvioinnista (ks. esim. Waddington 2001: 315), jos niitä on useampi, arviointi on analyttistä. Kriteeriperusteinen arviointi on osaamiskeskeistä, kun taas **virhekeskeisessä arvioinnissa** keskitytään ongelmien etsimiseen. Siinä määritellään virhekategorioiden, joiden mukaan kohteen virheet luokitellaan. Esimerkiksi The American Translators Association's (ATA) certification program käyttää 225–275 sanan mittaisen tekstijakson arvioinnissa 22 eri virhekategorioiden (Secară 2005: 40). Sekä arviointikriteerien että virhekategorioiden valinnassa ratkaisevaa on se, mitä ominaisuuksia käännöksessä pidetään tärkeinä.

Kyselyssä mainittiin seuraavat tiedon kategorisointitavat:

- intuitiivinen, vapaamuotoinen, subjektiivinen arviointi
- holistinen, silmäilevä arviointi (esim. sisältääkö käännös tarvittavat osat)
- kriteeriperusteinen: kriteereinä hyväksyttävyyys ja vastaavuus
- virhekeskeinen.

5.3 Tiedon arvottamistapa

Seuraava vaihe arviointiprosessissa on kategorisoidun tiedon arvottaminen, sen muuttaminen arvioksi. Arviointiasteikko on vähintään kaksiportainen: 'hyväksytty – hylätty', mutta siinä on usein enemmän portaita (esim. heikko – hyvä – erinomainen). Riippumatta asteikon porrastuksesta tai arviointikontekstista hyväksyttävyytason määrittely on olennaista ja kyselyvastausten perusteella usein myös ongelmallista.

Kriteeriperusteisessa arvioinnissa arvio perustuu ennalta määriteltyihin taitotasoihin. Niissä on kuvattu kohdetta valittujen kriteerien suhteen eri osaamisen tasoilla ja arvio kohteesta annetaan vertaamalla sitä taitotason kuvaukseen. Taitotasoja vastaa usein myös numeerinen arvo. Esimerkki kriteeriperusteisesta arvioinnista on Colinan (2008) funktionaaliseen viitekehykseen perustuva arviointimalli.

Virhekeskeiselle arvioinnille tyypillistä on virheiden pisteyttäminen. Esimerkiksi ATA:n virheperusteisessa arviointijärjestelmässä arvioija voi antaa käännöksen virheille vakavuuden mukaan pistearvoksi 1, 2, 4, 8 tai 16. Lisäksi arvioija voi antaa erityisen hyvästä ratkaisusta yhden plus-pisteen ratkaisua kohden, yhtä tekstijaksoa kohden korkeintaan kolme pistettä. Hylätyn suorituksen raja on 18 pistettä. (Secarä 2005: 40.) Myös Sical-järjestelmä on ensisijaisesti virheperusteinen arviointijärjestelmä, sillä neljälle määritellylle laatuluokalle oli asetettu lievien (*minor*) ja vakavien (*major*) virheiden maksimimäärä ja laatuluokitus perustui virheiden määrän laskemiseen. Hyväksytty käänös sai sisältää 12 lievää virhettä. (Williams 1989.)

5.4. Arviointitiedon viestintätapa

Viimeisenä vaiheena arviointiprosessissa on arvioinnin tuloksista viestiminen. Tästä vaiheesta voidaan erottaa neljä erilaista viestintätapaa viestinnän julkisuuden ja dialogisuuden asteen mukaan: 1) julkinen kaksisuuntainen arviointi, jossa arvioitavalla on mahdollisuus antaa arvioinnista palautetta, 2) julkinen yksisuuntainen arviointi, jossa ei ole palautteenantomahdollisuutta, 3) anonyymi arviointi, jossa arvioija ja arvioitava tai arvioitavan tuotteen tekijä eivät ole suorassa yhteydessä ja 4) piilossa, arvioitavan tai arvioitavan tuotteen tekijän tietämättä tapahtuva arviointi. Koulutus kontekstissa käytetään enimmäkseen viestintätapoja 1 ja 2, kun taas tavat 3 ja 4 ovat – muiden viestintätapojen ohella – käytössä lähes yksinomaan työelämäkontekstissa.

Kyselyssä mainittuja arviointiviestinnän tapoja olivat:

- kirjallinen kommentti
- suullinen kommentti tai arviointikeskustelu
- kirjallinen raportti arviointiarkistoon
- jäsennelty arviointilomake.

6 Arviointi työelämässä ja koulutuksessa

Edellä on käynyt ilmi, että työelämän ja koulutuksen arviointikäytännöissä on yhteistä, mutta myös eroja löytyy. Eroja ja yhtäläisyyksiä voidaan havainnollistaa Brunetten (2000: 170–173) jaottelulla, jossa hän erottaa toisistaan työelämälähtöiset arviointityypit *pragmatic revision*, *didactic revision*, *translation quality assessment*, *quality control* ja *fresh look* eli *quality assurance*.

Tyyppien ominaisuudet erotellaan Taulukossa 1 nelikentällä, joka muodostuu akseleista **kvalitatiivinen** ja **kvantitatiivinen** sekä **formatiivinen** ja **summatiivinen**. Kvalitatiivisessa arvioinnissa käännoksen ominaisuuksia kuvaillaan sanallisesti tai luokitetaan niitä kategorioihin. Kvantitatiivisessa arvioinnissa taas käännoksen ominaisuudet tulkitaan kriteeristön avulla numeroarvoiksi, joita voidaan käsitellä matemaattisesti ja verrata toisiin numeroarvoihin. Formatiivinen arviointi on työ- tai oppimisprosessin aikana tehtävää arviointia, jonka ensisijaisena tarkoituksena on kehittää tekijän taitoja ja/tai parantaa tuotetta. Summatiivinen arviointi puolestaan tehdään prosessin lopussa ja se on luonteeltaan saavutetun taitotason tai lopputuloksen laadun toteavaa.

Taulukko 1. Arviointityypit

	kvalitatiivinen	kvantitatiivinen
formatiivinen	<p>Tarkistetaan käännoksen väliversio, esitetään sanallinen arvio ja/tai tehdään tekstiin muutoksia tai muutosehdotuksia.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>pragmatic revision</i> (tehdään muutoksia, ei sanallista arviota) • <i>didactic revision</i> (ehdotetaan muutoksia, sanallinen arvio) 	<p>Tarkastetaan käännoksen väliversio ja esitetään numeerinen arvio, josta näkyy, millä osa-alueilla on vielä parannettavaa.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ei esiinny Brunetten jaottelussa.
summatiivinen	<p>Tarkastetaan käännoksen lopullinen versio tai sen osia. Arvio näkyy muutoksina tekstissä ja/tai siinä, hyväksytäänkö käännos.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>fresh look / quality assurance</i> (arvioidaan koko teksti ilman lähtötekstiverailua) • <i>quality control</i> (arvioidaan tekstinäyte lähtötekstiin verraten) 	<p>Tarkastetaan lopullinen käännos tai sen osa ja esitetään siitä numeerinen arvio.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>translation quality assessment</i>

Kenttään kvantitatiivinen/formatiivinen sijoittuvaa arviointia ei esiinny Brunetten arviointityypeissä varmaankaan siksi, että korjauksiin tähtäväää tietoa ei työkontekstissa ole taloudellista antaa numeerisena. Koulutuskontekstissa taas voi olla mielekästä antaa jo käännoksen väliversiolle tai sen eri ominaisuuksille numeerinen arvo, jonka perusteella opiskelija näkee, millä osa-alueilla on vielä kehitettävää. Muita myös koulutuskontekstissa esiintyviä arviointityyppejä ovat lähinnä *didactic revision* ja *translation quality assessment*. Myös kenttään kvalitatiivinen/summatiivinen sijoittuvaa arviointia esiintyy koulutuskontekstissa. Tällöin on kuitenkin kyse käännoksen lopullista versiota koske-

vasta sanallisesta arviosta tai vielä lopulliseen versioon tehtävistä muutosehdotuksista, eivätkä nämä arviointitavat ole rinnastettavissa Brunetten tyypeihin *fresh look / quality assurance* tai *quality control*.

Selvimmiksi eroiksi työelämän ja koulutuksen arviointikäytännöissä näyttäisivät muodostuvan se, että työelämässä ei esiinny kvantitatiivista/formatiivista arviointia sekä se, että koulutuksen kvalitatiivinen/summatiivinen arviointi poikkeaa työelämän samaan nelikentän lohkoon sijoittuvista arviointityypeistä. Selvimmät yhtäläisyydet löytyvät kentästä kvalitatiivinen/formatiivinen, jossa tyyppi *didactic revision* on kummassakin kontekstissa samankaltainen, sekä kentästä kvantitatiivinen/summatiivinen, jossa tyyppi *translation quality assessment* näyttäisi olevan molemmille konteksteille yhteinen.

6.1 Arvioinnin painotukset työelämässä

Vahvistuva trendi työelämäkontekstissa näyttäisi työelämän arviointia käsittelevän kirjallisuuden (esim. Secară 2005) ja työpajakyselyyn vastanneiden työelämän edustajien vastausten perusteella olevan summatiivisen ja kvantitatiivisen arvioinnin korostuminen. Syitä tähän saattaisivat olla käänösmarkkinoilla meneillään olevat muutokset (Abdallah 2007; Gouadec 2007; Laine 2007; Olohan 2007; Sager 1994): 1) käänösvoilymin kasvu, 2) käänöspalveluorganisaatioiden koon kasvu, 3) lisääntynyt kilpailu ja siihen liittyvät käänösalan tehokkuuden ja tuottavuuden lisäämispyrkimykset, 4) käänöspalveluorganisaatioiden toiminnan järjestäminen teollisen tuotannon mallien mukaiseksi, 5) suurilta asiakasyrityksiltä tuleva vaatimus standardoida käänösten tuotantoprosessi, 6) käänösalan globalisoituminen, 7) käänöstoiminnan organisoituminen verkostotaloudeksi, jossa tilaajan ja tuottajan välillä on pitkiä välittäjä- ja alihankkijaketjuja sekä 8) käänösalan työpaikkojen ulkoistaminen. Kaikki nämä kahdeksan – pitkälti yhteen kietoutunutta – kehityskulkua johtavat siihen, että käänöksen tilaajan, mahdollisten väliportaiden ja kääntäjän välinen fyysinen, kulttuurinen, sosiaalinen ja tiedollinen etäisyys kasvaa.

Kun ennen asiakkaan ja kääntäjän suhde perustui tuttuuden perusteella syntyvään luottamukseen, nyt luottamusta ei etäisyyden vuoksi pääse syntymään ja tilalle astuu kontrolli. Helpoimmin ja mielekkäimmin tämä kontrolli kohdistetaan ostettavaan tuotteeseen. Näin korostuu valmiin tuotteen ominaisuuksiin kohdistuva summatiivinen arviointi.

Jotta kontrolli olisi tehokasta eikä perustuisi mielivaltaan, tarvitaan mahdollisimman objektiivisia ja helppokäyttöisiä arviointitapoja. Tällöin kvantitatiiviset menetelmät tarjoavat houkuttelevamman vaihtoehdon. Kvalitatiivinen arviointitapa nimittäin edellyttää yleensä perustelua ja mielellään myös osapuolten välistä keskustelua. Kolmas seuraus pyrkimyksestä arvioinnin tehokkuuteen ja objektiivisuuteen saattaa olla turvautuminen ekvivalenssiivitekehykseen, sillä se tarjoaa käänöksen arvioinnille näennäisesti selkeämmän mittapuun. Vielä neljäs seuraus objektiivisuuden tavoittelusta – tai oikeastaan objektiivisuusongelman väistämisestä – saattaa olla turvautuminen anonyymiin tai pii-

lossa tapahtuvaan arviointiin. Kaikki nämä ratkaisut erottavat käännöksen tekijän vielä entistäkin selvemmin valmistamastaan tuotteesta.

6.2 Arvioinnin painotukset koulutuksessa

Vielä 1980-luvun alussa kääntämistä opettaneissa Suomen kieli-instituuteissa oli vallitsevana arviointikäytäntönä kvantitatiivinen/summatiivinen arviointi, joka huipentui loppukokeissa⁵. Viime aikoihin saakka vahvistuneena kehityssuuntauksena yliopistoihin siirrettyssä kääntäjänkoulutuksessa on ollut kvalitatiivinen/formatiivinen arviointi, mikä näkyi myös työpajakyselyssä koko tämän jakson ajan kääntämisen opettajina toimineilta saaduissa vastauksissa. Syitä muutokseen lienevät konstruktivismin nousu kasvatustieteen ja yliopistopedagogiikan yhdeksi valtaparadigmaksi sekä se, että kääntäjä on 1980-luvulta lähtien yhä selvemmin mielletty asiantuntijaksi, joka suorittaa käännösprosessissa itsenäistä harkintaa.

Jos työelämän arviointikäytännöissä todella on tapahtumassa edellä hahmotellun kaltainen arviointitapojen siirtyminen, miten tämä tulisi ottaa huomioon koulutus kontekstissa? Ensinnäkin näyttäisi mielekkäältä säilyttää arvioinnissa kvalitatiivinen/formatiivinen ote, koska koulutuksen ensisijainen tehtävä on kehittää opiskelijan taitoja eikä mitata niitä ja koska työelämässä edelleen tarvitaan itsenäiseen työskentelyyn kykeneviä kääntämisen ammattilaisia, vaikka heidän työnsä tuloksia mitattaisiin teollisuudesta tutuin laadunvalvonnan ja laatuvalvonnan ja menetelmin. Lisäksi on varmaa, että työelämänkin yhtenä keskeisenä arviointikäytäntönä säilyy kvalitatiivinen/formatiivinen arviointi, sillä työelämässä on aina tarpeen kehittää tuotetta ja joskus myös kääntäjää. Toisaalta koulutuksessa on syytä ottaa esille myös niitä arviointityyppejä, jotka ovat ehkä työelämässä yleistymässä. Siksi myös Brunetten arviointityypeillä *translation quality assessment* ja *quality control* on koulutuksessa oma sijansa.

Lähteet

Abdallah, Kristiina 2007. Tekstittämisen laatu – Mitä se oikein on? Teoksessa: Riitta Oittinen & Tiina Tuominen (toim.) *Olennessen äärellä. Johdatus audiovisuaaliseen kääntämiseen*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino, 272–293.

Arviointisanasto. Teoksessa: Karjalainen, Asko & Tenhula, Tytti (toim.) *Arvioinnin ABC*. Saatavissa: http://tievie oulu.fi/arvioinnin_abc/muut/arviointisanasto.htm [viitattu 11.5.2008].

Beeby, Allison, Mònica Fernández, Olivia Fox, Amparo Hurtado Albir, Inna Kozlova, Wilhelm Neunzig, Marisa Presas, Patricia Rodríguez, Lupe Romero 2005. Investigating Translation Competence: Conceptual and Methodological Issues. *Meta* 50:2, 609–619.

Brunette, Louise 2000. Towards a Terminology for Translation Quality Assessment: A Comparison of TQA Practices. *The Translator* 6:2, 169–182.

Colina, Sonia 2008. Translation Quality Evaluation: Empirical Evidence for a Functionalist Approach. *The Translator* 14:1, 97–134.

Gouadec, Daniel 2007. *Translation as a Profession*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Hietanen, Kaarina 2005. *Virallinen kääntäjä paljon vartijana. Ammattitoiminnan ja auktorisointimenettelyn yhteensovittamisen haaste*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino.

Holz-Mänttari, Justa 1984. *Translatorisches Handeln. Theorie und Methode*. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.

Holz-Mänttari, Justa 1987. Ausgangstext oder Produktspezifikation als Beurteilungsgrundlage? Ein Gerichtsurteil setzt Maßstäbe. *TextconText* 2:1, 177–178.

House, Juliane 1997. *Translation Quality Assessment. A Model Revisited*. Tübingen: Gunter Narr.

Laine, Kai 2007. Käännöstoimistojen rooli markkinoilla ja kääntäjän asema. Teoksessa: Riitta Oittinen & Tiina Tuominen (toim.) *Olellaisen äärellä. Johdatus audiovisuaaliseen kääntämiseen*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino, 265–271.

Lauscher, Susanne 2000. Translation Quality Assessment: Where Can Theory and Practice Meet? *The Translator* 6:2, 149–168.

Martínez Melis, Nicole & Amparo Hurtado Albir 2001. Assessment in Translation Studies: Research Needs. *Meta* 46:2, 272–287.

Nord, Christiane 1988. *Textanalyse und Übersetzen*. Heidelberg: Julius Groos.

Olohan, Maeve 2007. Economic Trends and Developments in the Translation Industry: What Relevance for Translator Training? *The Interpreter and Translator Trainer* 1:1, 37–63.

Pym, Anthony 2003. Redefining Translation Competence in an Electronic Age: In Defence of a Minimalist Approach. *Meta* 48:4, 481–497.

Reiß, Katharina 1971. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik. Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen*. München: Max Huber.

Reiß, Katharina & Hans J. Vermeer 1984. *Grundlegung einer allgemeinen Translationslehre*. Tübingen: Max Niemeyer.

Sager, Juan Carlos 1994. *Language Engineering and Translation: Consequences of Automation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Samuelsson-Brown, Geoffrey 2006. *Managing Translation Services*. Clevedon: Multilingual Matters.

Secară, Alina 2005. Translation Evaluation: A State of the Art Survey. Teoksessa: *Proceedings of the eCoLoRe/MeLLANGE Workshop*, Leeds, 21-23 March 2005, 39–44. Saatavissa: <http://ecolore.leeds.ac.uk/> [viitattu 25.5.2008].

Suomen Standardoimisliitto 2006. *SFS-EN 15038. Käännöspalvelut. Palveluvaatimukset*.

Tirkkonen-Condit, Sonja 1982. *Textual Criteria in Translation Quality Assessment*. Englantilaisen filologian lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopisto.

Waddington, Christopher 2001. Different Methods of Evaluating Student Translations: The Question of Validity. *Meta* 46:2, 311–325.

Williams, Malcolm 1989. The Assessment of Professional Translation Quality: Creating Credibility out of Chaos. *TTR: traduction, terminologie, rédaction* 2:2, 13–33.

Williams, Malcolm 2001. The Application of Argumentation Theory to Translation Quality Assessment. *Meta* 46:2, 326–344.

¹ Artikkelin perustuu KäTu 2008 -symposiumin arviointi-työpajan alustukseen.

² Hakusanat **arviointi**, **arviointikriteeri** ja **arvioinnin intressi**.

³ Kysely toteutettiin 25.3.–7.4.2008 sähköpostikyselynä, joka lähetettiin työpajaan ilmoittautuneille (38). Vastauksia saatiin 20, joista 12 kääntäjien kouluttajilta ja 8 työelämässä toimivilta.

⁴ Se, että Lauscher jättää huomiotta tuoreempia käännösteoreettisia näkökulmia, saattaisi perustua siihen Pymin (2003: 492) toteamaan seikkaan, että jotkin lähestymistavat, esimerkiksi dekonstruktiiviset, ovat vahvimmillaan mahdollisten (*viable*) käännösvaihtoehtojen tuottamisessa, eivät niinkään karsimisessa. Kääntämisen ja käännösten arviointi on Pymin jaottelun mielessä luonteeltaan vaihtoehtoja karsivaa (*reductive*), ei vaihtoehtoja luovaa (*productive*).

⁵ Kieli-instituuttien loppukokeen arvosteluohjeet ks. esim. Tirkkonen-Condit (1982: 212).